

# Onderweg naar morgen <sup>1</sup>

## Onderzoek: nu nog geconcentreerder

**Toponderzoek naar de belangrijke vragen van deze tijd. Dat krijg je alleen voor elkaar door het onderzoek nog sterker te concentreren.**

**WELMOED VISSER**

Een breed onderzoek naar de landschapsgeschiedenis van de IJsselmeerpolders haalde vorig jaar een grote onderzoekssubsidie binnen. In het project werken historici, archeologen, economen en aardwetenschappers samen. Een van de losse onderzoekers was het nooit gelukt om zo'n onderzoek op te zetten en er geld voor los te krijgen. Bovendien hebben de wetenschappers veel aan elkaars expertise. “De samenwerking tussen mensen uit verschillende disciplines heeft hier een duidelijke meerwaarde”, vindt Gerard Nijsten, directeur bedrijfsvoering bij Letteren. “En je ziet dat clustering niet alleen bij exacte wetenschappen werkt.” Negentig procent van het onderzoek bij Letteren is al ondergebracht in grotere interdisciplinaire onderzoeksinstituten, vertelt Nijsten. De bovengenoemde studie valt onder CLUE (Cultural Landscape and Urban Environment), een instituut gericht op erfgoedstudies. Het voorbeeld komt telkens weer voorbij als deskundigen het hebben over waar het naartoe moet met het onderzoek aan de VU: naar **brede, interdisciplinaire onderzoeksinstituten**. Onderzoekers zijn niet langer meer briljante einzelgängers die alleen werken op hun kleine expertisegebied, maar mensen die in groter verband samenwerken aan de grote vragen en problemen van deze tijd. Dan alleen zal de VU de toenemende concurrentie uit binnen- en buitenland aankunnen, concurrentie om Europese subsidies bijvoorbeeld en concurrentie met universiteiten uit opkomende economieën als China en India.

### De hoogst genoteerde

De werkgroep onderzoek, die het college van bestuur adviseert bij het maken van het instellingsplan, is niet pessimistisch. In hoofdlijnen zit de VU wat onderzoek betreft op de goede weg: de beweging van losse wetenschappers naar grotere onderzoeksinstituten is al een aantal jaren gaande en het effect daarvan wordt zichtbaar, volgens Bauke Oudega, decaan Aard- en Levenswetenschappen en voorzitter van de werkgroep. **“De VU is beter gaan presteren op het gebied van onderzoek.** We hebben meer publicaties in toptijdschriften en worden meer geciteerd. We stijgen op de ranglijsten van beste universiteiten”, vertelt hij. Dat anderen, onder wie de rector, zich soms zorgen maken over juist de lage positie van de VU op dit soort lijsten, vindt hij onterecht. “Er zijn veel ranglijsten die lang niet allemaal deugen. En je moet sommige maatregelen even de tijd geven voordat het effect meetbaar wordt. Op de Leiden Ranking, een van de beste ranglijsten voor onderzoek, is de VU dit jaar de hoogst genoteerde algemene Nederlandse universiteit.” Volgens Oudega is dit succes groterdeels te verklaren uit het **clusteren en concentreren** van onderzoek, waarmee de VU de laatste vijf jaar bezig is geweest. “Wij stellen dan ook geen grote koerswijzigingen voor. Nog meer concentratie in onderzoeksinstituten is goed.”

### Brede thema's

In het verlengde daarvan vindt de werkgroep dat de VU sterker moet kiezen in welk onderzoek ze wel en niet investeert. Ook dat is een ontwikkeling die al enkele jaren gaande is: onderzoek dat geen prioriteit heeft, afstoten of ombuigen en nieuwe aanstellingen binnen de gekozen koers laten vallen. De werkgroep geeft een voorzetje voor de **vier thema's** waarop de VU zich de komende jaren zou moeten toeleg-

gen: **humane gezondheidszorg, duurzame ontwikkeling, de economie** en ten slotte **cultuur, communicatie en zingeving**. “Dat zijn brede maatschappelijke thema's waar veel onopgeloste vragen en problemen liggen. De VU heeft op deze gebieden veel expertise, dus kunnen we daar een bijdrage leveren”, zegt Oudega. Hier zit wel een verschil met het vorige instellingsplan. Oudega: “De sterpunten van toen waren tot stand gekomen door navelstaarderij – waar zijn wij goed in? Wij zijn andersom te werk gegaan: we hebben gekeken wat grote vragen en problemen in de maatschappij zijn en toen gekeken waar de VU al wetenschappelijk sterk is en echt een bijdrage kan leveren.” De volgende vraag is dan natuurlijk wat van het huidige onderzoek niet binnen die thema's past en zal moeten sneuvelen. Daarover moet nog verder worden nagedacht, zegt de werkgroep. Oudega wil wel een voorzetje geven: “Sterrenkunde en theoretische natuurkunde doen we hier op de VU nauwelijks meer.” Nijsten: “Duits is ook een voorbeeld. Dat zijn we aan het afbouwen, omdat het te weinig studenten trekt. Van de hoogleraar Duits hebben we

## ‘Topwetenschappers moeten meer gaan verdienen’

onlangs afscheid moeten nemen. Studenten kunnen hun studie nog afmaken, maar we nemen geen nieuwe meer aan.” Nijsten denkt dat de ombuiging naar de thema's en de grotere onderzoeksinstituten op natuurlijke wijze zal gaan: “Een hoogleraar gaat met pensioen, dan zoek je als opvolger iemand die past binnen je onderzoeksinstituut. Dat zag je de laatste jaren al gebeuren en dat is goed.”

### De problemen

Wat moet er gebeuren met individueel wetenschappelijk talent dat niet binnen een onderzoeksinstituut past? Daarover is veel gediscussieerd binnen de werkgroep. Niet iedereen was even enthousiast over de nadruk op grote instituten. Ronald Kroeze, promovendus bij geschiedenis en lid van de werkgroep als vertegenwoordiger van het promovendienetwerk, vindt dat er **meer aandacht moet komen voor individueel talentbeleid**: “Ik zie de meerwaarde van die grote onderzoeksin-

## Het advies in het kort

- > **De VU moet haar onderzoek BLIJVEN CLUSTEREN in brede onderzoeksinstituten.**
- > **Die instituten moeten onderzoek doen op het gebied van belangrijke MAATSCHAPPELIJKE THEMA'S: humane gezondheidszorg, duurzame ontwikkeling, de economie en zingeving en culturele diversiteit.**
- > **Tegelijk moet er meer aandacht komen voor wetenschappelijk talent. Er komen TOPHOGLERAREN. Toponderzoekers moeten meer mogelijkheden krijgen en meer gaan verdienen.**
- > **Wetenschappers, ook hoogleraren, krijgen TIJDELIJKE contracten.**
- > **De VU moet haar KENNIS beter VERMARKTEN.**

stituten wel, maar briljante eenlingen moeten ook mogelijkheden hebben.” Kroeze vindt bovendien dat er een betere loopbaanbegeleiding moet komen voor jonge wetenschappers. Die moeten eerder weten of de universiteit hen wil houden, of ze moeten worden begeleidt om ergens anders een baan te vinden. “De universiteit krijgt zo'n negentigduizend euro per promovendus. Bovendien nemen promovendi een groot deel van de wetenschappelijke output voor hun rekening. Daar moet beter personeelsbeleid tegenover staan.” Een ander probleem waar de werkgroep lang over heeft gediscussieerd, is de vraag of je door de organisatie van het onderzoek in instituten niet het risico loopt om **hele nieuwe ontwikkelingen over het hoofd te zien**. Oudega: “Wie had tien jaar geleden kunnen voorspellen dat erfgoed nu zo'n belangrijk vak is? Over tien jaar is er misschien een ander thema belangrijk dat we nu niet kunnen voorzien.” Daarom moet je als universiteit geregeld evalueren hoe het gaat met de onderzoeksinstituten. Zijn ze succesvol? Houden ze zich bezig met de juiste vragen? Hebben ze voldoende kwaliteit? “Als instituten niet goed werken, moet je ze weer kunnen opheffen”, vindt Oudega. Dat raakt aan een ander probleem: **de verhouding tussen de onderzoeksinstituten en de faculteiten**. Nijsten: “Nu zijn mensen in dienst van faculteiten. Dat betekent dat als een groep onderzoekers binnen een instituut een beurs binnenhaalt, het financiële getouwtrek tussen faculteiten begint: wie krijgt hoe veel van het geld? En blijft er nog iets over voor het instituut?” Met het belangrijker worden van onderzoeksinstituten zal er iets gaan schuiven in de organisatie van universiteiten, maar hoe het model er precies uit moet komen te zien, weet Nijsten zelf ook niet.

### Nieuw beleid

Volgens Oudega hoeven individueel talentbeleid en grote instituten niet met elkaar te botsen. “Wij doen juist ook het voorstel om **topwetenschappers meer armslag** te geven, onder meer door ze een assistent te geven. En om meer mogelijkheden te creëren voor prestatiebeloning.” De werkgroep stelt bovendien voor om het overgrote deel van het wetenschappelijk personeel voortaan alleen **tijdelijke contracten** te geven, hoogleraren te benoemen voor vijf jaar en een categorie top-hoogleraren te creëren. Dit om aantrekkelijker te worden voor wetenschappelijk toptalent. En dan is er natuurlijk nog de markt. De werkgroep vindt dat **de VU haar kennis beter moet verkopen** en meer moet samenwerken met het bedrijfsleven. Het Technology Transfer Office (TTO) moet wetenschappers daarbij helpen. Bovendien moet de VU meer investeren in en mogelijkheden bieden voor spin-off bedrijven, die uitvindingen of kennis van wetenschappers verkopen. “Ook dat is een vorm van maatschappelijke relevantie”, vindt Nijsten.

## Het instellingsplan

> **In het instellingsplan staan de belangrijkste BELEIDSVOORNEMENS voor de periode 2011-2015. Het wordt gemaakt in opdracht van de MINISTER VAN ONDERWIJS.**

> **WERKGROEPEN van medewerkers én studenten hebben ideeën aangedragen over TWAALF THEMA'S, zoals de toekomst van het bachelor- en masteronderwijs, het onderzoek, internationalisering en talentbeleid.**

> **De VOORSTELLEN zijn in allerlei overleggen besproken. Deze zomer komt het college van bestuur met een CONCEPT-instellingsplan. Dat wordt opnieuw aan allerlei gremia voorgelegd.**

> **VOOR SEPTEMBER moeten de ondernemingsraad, de universitaire studentenraad en het college van bestuur het eens zien te worden over een DEFINITIEVE TEKST.**

> **In oktober buigt de RAAD VAN TOEZICHT zich over het instellingsplan.**

ILLUSTRATIE: BEREND VONK

**De VU groeit, maar niet per se de goede kant op. Met man en macht werkt de universiteit aan nieuwe plannen. Waar moet het heen met onderwijs en onderzoek?**



## Bacheloronderwijs: efficiënter en goedkoper

**De plannen voor de bachelors staan vooral in het teken van kostenbeheersing.**

**DIRK DE HOOG**

“Bij ongewijzigd beleid stevent de VU af op een jaarlijks exploitatietekort van boven de veertig miljoen euro. En dat kan dus niet”, zei collegevoorzitter René Smit 26 mei tijdens een presentatie van de toekomstplannen aan de ondernemings- en studentenraad. Het nieuwe instellingsplan zal dus vooral in het teken staan van kostenbeheersing. Dat geldt ook voor de plannen met het bacheloronderwijs. “Mensen die onderwijs geven, moeten beter gaan beseffen wat dat kost”, aldus Smit. Daarom wil het bestuur dat ieder vak minstens kostendekkend is. Een opleiding als geheel moet zelfs winstgevend zijn om geld over te houden voor onderzoek. Een middel om dat te bereiken is het studierendement te vergroten. Streven is dat **zeventig procent van de studenten binnen vier jaar een bachelordiploma** op zak heeft. En ander middel om kosten te besparen is het **samenvoegen of opheffen van kleine bacheloropleidingen**. Smit noemde een minimale instroom van tachtig studenten als nastrevenswaardige norm. Zijn bezuinigingsdoel staat vast. Het bacheloronderwijs moet over vier jaar per student 15 procent goedkoper zijn dan nu.

### Opleidingen weg

“Weet meneer Smit wel wat dat betekent?” reageert Lizeth Sloot, vicevoorzitter van de universitaire studentenraad. Zij denkt dat zeker tweederde van de bestaande opleidingen niet aan de norm van Smit voldoet en dus mogelijk verdwijnt. “Het college lijkt vooral een **voorstander van brede bachelors** uit financiële overwegingen. Maar het valt nog maar te bezien of zulke opleidingen geld opbrengen. Als het tot gevolg heeft dat meer dan de helft van de bestaande opleidingen verdwijnt of verandert, is de kans groot dat een deel van de potentiële studenten voor een traditionele opleiding aan een andere universiteit kiest. Dan gaan ze natuurkunde aan de UvA studeren in plaats van een brede bèta bachelor aan de VU.”

Ook Harmen Verbruggen, decaan van de faculteit Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, is nogal teleurgesteld over de genoemde uitgangspunten van het college. “We moeten **eerst bepalen wat we inhoudelijk willen** en dan pas kijken hoe we dat gaan betalen.” Hij was voorzitter van een werkgroep die voorstellen heeft gedaan om het bacheloronderwijs te verbeteren. “Natuurlijk zijn financiële randvoorwaarden belangrijk bij het onderwijs, maar dat weten faculteiten allang”, zegt hij. “Opleidingen die jaar in jaar uit te weinig studenten trekken, kun je bijvoorbeeld binnen een faculteit samenvoegen. Maar je moet niet van bovenaf een norm opleggen voor het minimum aantal studenten. Beseft het college wel wat de gevolgen daarvan zijn? Geen filosofie, theologie, wiskunde, natuurkunde, biologie en antropologie meer. Is dat wat we willen? Daarom pleit ik ervoor eerst inhoudelijk te bepalen wat we belangrijk vinden voor de VU als geheel. Dan moeten andere faculteiten maar bijspringen om een opleiding wijsbegeerte en het interfacultaire bijvak Ontwikkelingsvraagstukken in stand te houden bijvoorbeeld. Dat zijn onderdelen die bijdragen aan de identiteit van de universiteit.”

### Grootschalig onderwijs

Wat Verbruggen betreft mag een faculteit een

onrendabele opleiding in stand houden als ze met een andere opleiding maar geld verdient. “We moeten niet alleen kijken naar het aantal studenten dat we binnen krijgen, maar vooral ook naar de kwaliteit. De grote opleidingen trekken niet echt veel cum laude studenten om het zo maar te zeggen. Daarom wil ik op mijn faculteit bijvoorbeeld de bachelor econometrie in stand houden. Dat trekt geen massa's studenten, maar wel de betere.” Lizeth Sloot is er vooral tegen dat zelfs ieder vak quitte moet draaien. “Als ieder vak kostendekkend moet zijn, wordt het onderwijs helemaal grootschalig en massaal. **Dan kun je practica en werkgroepen wel vergeten.** De kans is aanwezig dat zelfs de scheikunde dan geen practica meer krijgen bijvoorbeeld.”

### Serieuze zaak

Het college krijgt ook bijval voor het pleidooi voor efficiënter onderwijs. “Het is natuurlijk onhoudbaar dat dertig, veertig procent van de studenten in het eerste jaar afhaakt. Dat het onderwijs rendabeler en beter moet, kan niemand ontkennen. De problemen zijn al jaren bekend en het verhogen van het studierendement staat al lang op de agenda. Het is

## ‘Geen filosofie of wiskunde meer - is dat wat we willen?’

tijd daar nu echt werk van maken.” zegt Marijk van der Wende, hoogleraar onderwijskunde en dean van het Amsterdam University College. Volgens haar kan efficiënter onderwijs zowel kosten besparen als de kwaliteit verhogen. “Eigenlijk is het een heel soepel uitgangspunt dat zeventig procent in vier jaar tijd een diploma haalt. Het gaat tenslotte om een opleiding van drie jaar.” Zij pleit voor een culturomslag. “De norm hoort te zijn dat studeren een serieuze zaak is. Veel studenten vinden zelf ook dat ze veel te weinig worden uitgedaagd. Daarom is een eerste voorwaarde voor kwaliteit dat je precies vastlegt wat de minimale vereisten voor een bachelordiploma zijn. Daarbij hoort de lat hoog te liggen. Vanuit die vereisten ontwikkel je een goed programma dat breed begint, en structuur geeft zodat studenten niet te veel gaan rondzwemmen. Ik ben blij dat er universiteitsbreed een bindend studieadvies komt.” Harmen Verbruggen is het helemaal met haar eens dat een **culturomslag** nodig is. “Studenten moeten gelijk aan het begin leren dat het aan de universiteit om meer gaat dan huiswerk maken alleen. Mijn werkgroep heeft voorgesteld zwaar in te zetten op het verbeter-

## De discussie in het kort

- > **Elk vak moet kostendekkend worden, en elke opleiding winstgevend.**
- > **Elke opleiding heeft minimaal 80 studenten nodig.**
- > **Kleinere opleidingen worden samengevoegd of opgeheven.**
- > **70 procent van alle studenten moet binnen 4 jaar een bachelordiploma halen.**

ren van de kwaliteit van het eerste jaar. Dat is de beste manier om het studierendement te verhogen. Dat begint met wat ik noem selectie aan de poort. Laat alle aankomende studenten een assessment doen, gevolgd door een intakegesprek. Dan kun je sommigen gelijk duidelijk proberen te maken dat ze beter iets anders kunnen kiezen.” **De aansluiting van het vwo op de universiteit** baart Verbruggen grote zorgen. “Boud gezegd kunnen veel studenten niet goed genoeg lezen, schrijven en rekenen en hebben ze geen academische instelling. Wellicht moeten we daar de beheersing van het Engels aan toevoegen. Helaas mogen we nog niet selecteren voor de poort, maar deze toestand is niet langer houdbaar. Daar moet de politiek echt iets aan doen.”

### Universitaire tafelmanieren

Verbruggen wil in ieder geval meer aandacht voor academische vorming in het eerste jaar. “We pleiten voor het instellen van de ‘VU Academie’ die zorgt dat alle eerstejaarsstudenten **academisch inburgeren** door de universitaire tafelmanieren te leren, om het zo maar te zeggen. Dat kun je heel breed oppvatten. Dat gaat van inleiding in de wijsbegeerte tot en met dat je niet zo maar dingen van internet mag overschrijven. En dat een econoom anders naar een vraagstuk kijkt dan een theoloog of een scheikundige.”

Met zo'n brede academische vorming is Ineke Brouwer, masterstudent natuurkunde die in Verbruggens werkgroep participeerde, het helemaal eens. Dat wil nog niet zeggen dat ze een voorstander is van brede multidisciplinaire bachelors zoals het college voorstelt. “Het college zegt dat veel studenten nog niet goed weten wat ze willen kiezen, maar stimuleer je met brede interdisciplinaire bachelors juist het uitstelgedrag niet? Bij natuurkunde en wiskunde weten mensen waar ze aan beginnen. Bij brede opleidingen gebeurt het nogal eens dat studenten een andere verwachting van de studie hebben dan wat ze aangeboden krijgen.” Ook is ze bang dat interdisciplinaire bachelors slecht aansluiten op researchmasters. “Combi-studies zoals medische natuurwetenschappen of algemene gezondheidswetenschappen geven minder vakinhoudelijke verdieping dan de traditionele opleidingen als natuurkunde, wiskunde of biologie. Brede opleidingen kunnen nuttig zijn naast bestaande mondisciplinaire opleidingen, maar ze horen een duidelijk academisch niveau te hebben en aan te sluiten bij onderzoek.”

Maar heeft het dan zin om al die kleine bèta-opleidingen met minder dan twintig eerstejaars in stand te houden? Brouwer denkt dat het kan als universiteiten meer samenwerken. “De VU en de UvA gaan samen het onderwijs bij natuur- en scheikunde verzorgen. Daarbij profileren ze allebei hun sterke punten. De VU richt zich bijvoorbeeld op energie. Dat is een goede ontwikkeling. Als je dat vooraf duidelijk maakt, weten studenten waarvoor ze kiezen.”

**SUGGESTIES? BEDENKINGEN?**  
Wij leggen je vragen voor aan collegevoorzitter René Smit.  
Na de zomer zal hij op de belangrijkste opmerkingen ingaan.  
Mail naar: redactie@advalvas.vu.nl.